

norantia medemur per culturam recte rationis. Cur vero rationem non eque excolere potuissent homines, in statu naturali, quam in civili, viventes? At plerumque candor vitaque simplicitas pro barbarie, adfectatum elegantia studium pro cultiore vita venditatur. Præterea quum et hodie virium propriarum imbecillitatis non aliter medemur, quam per pacta et foedera; quidni idem in statu naturali fieri potuisse? Denique si bellum inter status naturalis incommoda referendum est; nihil sane præcipuum habebit statutus civilis, quippe quo factum est, ut quum olim singuli cum paucorum periculo vires inter se periclitarentur, hodie integræ gentes cum myriadum interitu in se invicem saviant. Eat nunc aliquis, et statutum naturalem civili deteriore esse, dicat, quum hic iisdem, quibus ille; ille pene non iisdem, quibus hic, incommodis fuerit obnoxius.

§. XIII.

Itaque non eximia quædam status naturalis miseria, (§. XII.) sed partim spes majoris securitatis commo-
Quamditatisque, partim ipsa hominum malitia efficit, ut obrem in societas coalescerent: ceu paullo post erit dicendi homines locus. Quumque in statu naturali non fortius sit vinci illi pauculum, quo homines contineantur, quam pacta et contracta statum ventiones: (§. XI. 32.) consequens est, 38) ut pac-socia-tis vel conventionibus constitutæ sint societas. Quum-
lalem præ-que pauciores facilius, quam multi, in unum placuerint? tum consentire soleant: 39) in societas primum sim-pliciores, deinde et in magis compositas, paullatim co-luisse homines, opinabile est. *)

*) Idque et ipsa historia sacra satis confirmat. Primum enim Adamum et Eam in societatem matrimonialem, omnium simplicissimam, coisse, notum est ex Gen. II. 22. 23. Inde mox nati liberi, Gen. IV. 1. 2. adeoque exorta est nova societas, paullo magis composita, inter parentes et liberos. Servi tum concipi non possunt, nisi dixeris, protoplastos ipsos liberos vel nepotes suos in servitutem redigesset. Immo quum Noachus tantum cum uxore, filiis et turibus servatus in arca legatur: Gen. VI. 18. probabile sane, est, tum temporis saltim pios nondum familias servorum aluisse: quum contra de Caini posteris ob locum Gen. VI. 4. dubitari vix possit, quin homines

al-

alios oppresserint, et in servitutem redegerint. Denique et civitatis, societatis omnium maxime compositæ, vestigium jam Genes. IV. 17. reperimus. Ut adeo certissimum videatur a societatibus simplicissimis progressum paullatim factum esse ad magis compositas, et ab his ad maxime compositam, quæ civitatis vel reip. nomine veneri solet.

§. XIV.

Et hic quidem per SOCIETATEM intelligimus consen-sum duorum pluriumve in eundem finem, eademque media, quæ ad finem illum obtainendum sunt necessaria. Quamdiu ergo ille consensus durat, tamdiu status durat societas: simul ac ii, qui antea in eum-socialis-dem finem eademque media consenserant, suum quisque finem intendit, soluta censemur illa societas, et res quisque suas sibi habere incipit. *) Unde et STATUS, in quo durante societate vivunt homines, SOCIALIS VO- cari solet.

*) Quod non ita accipi velimus, ac si unius dissensu statim et pactum, quo inita est societas, irritum sit, quod supra jam refellimus: (§. CCCLXXXII. 217.) sed quod iste a reliquis non amplius, tamquam socius possit considerari, qui cum reliquis nec in eundem finem, nec in eadem media conspirat, eumque animum suum signis luculentis testatur. Hinc manet quidem reliquis ex illa conventione jus, alterum ad seruanda promissa adimplendasque leges conventionis, vel, si id fieri non possit, ad resarcendum damnum, præstandumque, quod interest, adigendi: at is non potest socius amplius dici, cui non amplius competit socii definitio, ex quo vinculum illud, quod socios continet, tam nefarie abruptit.

§. XV.

Quandoquidem ergo qualibet societas ad certum finem tendit, (§. XIV.) fines vero diversissimi sunt: Societas sequitur profecto, 40) ut et societatum esse postes ratio-sint diversissima genera, adeoque, 41) si finis jus-ne finis latus licitusque sit, etiam societas JUSTA et LICITA; in diversis ille injustus ac illicitus, haec quoque INJUSTA et IL-SIMÆ-LICITA merito habeatur: (Lib. I. §. CCCXCVIII. 38.)

Qq

ac

+ delinq. et con-
den el trigo, p.
venderlo mas
cago.

ac proinde turpissimæ sint societas latronum , pirata-
rum , dardaniorum , et similes . 47) Ut societas
omnes finibus discernantur , *) quumque ex fine de
mediis judicandum sit , 43) jura officiaque sociorum
ex ipso societatis fine merito sint æstimanda .

*) Sic vidimus supra contractum societatis , cuius finis erat ,
commune lucrum . (Lib. I. §. CCCLXXIX .) Alius vero
est finis societatis matrimonialis , alius parentum et libe-
rorum , alius dominorum et servorum , alius denique
maxime illius societatis civilis , quam vocamus rempu-
blicam . Quot ergo sunt fines , totidem diversas societas , et
quot societas , totidem fines esse oportet . Huc pertinet
insignis locus quo Aristoteles auspicatur opus Politicum . I. 1 .
*Ἐπεδὴ πᾶσαν κοινωνίαν ὁρῶμεν ἀγαθὸς τύπος ἔνεκεν συνετελεῖσαν,
τῷ γὰρ ἀνα δονέντος ἀγαθὸς κάριν πάντα πράτησε πάντες, δῆλος,
ὡς πᾶσαν μὲν ἀγαθὸς τύπος τοιχόστιν εἴησαν. Καὶ οὐνοματο-*
nem boni alicujus causa constitutam , videmus : (ejus enim ,
quid videtur bonum esse , gratia omnes omnia agunt ,) perip-
euum est , omnes bonum aliquod propositum babere .

§. XVI.

Itemque ratione 29.) consequens est , 44) ut et societatum aliæ sint
ULTRONEÆ , aliæ COACTÆ , nec 45) has ideo statim ins-
sus vel justas dicendas esse , quod earum origo vitiosa fuerit ,
ultra- si postea ii , qui coacti societati dederunt nomen , ex-
neæ , vel presse vel tacite (Lib. I. §. CCCLXXXI . 10 .) rem ratam
coactæ . habuerint . *)

*) Sic rata inter Romanos et Sabinas , interque Benjaminites
et Siloitarum filias JUDIC. XXI. 21. sequ. erat societas ma-
trimonialis , quamvis initium ejusdem ob vim injustam
esset vitiosum , quia postea ipsæ raptæ rem ratam habue-
runt , neque dirimi voluerunt , male licet conciliata ma-
trimonia . Dionys. Halicarn. Antiq. Rom. Lib. II. p. 110 .
Sic et coacta plerumque inter dominos et mancipia , bel-
lo capta , erat societas : et tamen aliquando dominorum
humanitas et mansuetudo efficiebat , ut non inviti servi-
rent ,

rent , idque serio dicerent , quod apud Plautum CAP. II.

2. v. 21. aliquis dolose ait :

Quamquam non fuit malum molesta servitus :

Nec mi secus erat , quam si esset familiaris filius .

Conf. Exod. XXI. 5.

§. XVII.

Præterea quum consensus alias sit expressus , alias
tacitus , qui ex facto colligitur , qualis est etiam pa- Eadem
tientia : (Lib. I. §. CCCXCI. 10. *) sequitur , 46) ut consen-
et societas vel EXPRESSO , vel TACITO consensu inean-su vel
tur , et 47) perinde sit , ac si consensissent , qui pos-expres-
tea cum aliis in societate vivunt , ad eumdem finem so , vel
consilia cogitationesque suas conferunt , mediis quo-tacito ,
que iisdem , ac alii , ad finem illum adsequendum ne-v e l ,
cessariis , utuntur . Quin , quum aliquando ex ipsa rei præsum-
natura , alterum consensisse judicemus : (Lib. I. §. to , cons-
CCCXCI. 11.) 48) etiam ex PRÆSUMTO consensu ali-
quando nasci societatem , satis intelligitur . *

*) Talis est societas inter parentes et liberos . Taatum enim
abest , ut hi diserte consenserint in hanc societatem , eo
tempore , quo in illam pervenerunt , ut tum ne conser-
tire quidem potuerint . Et quamvis postea rei paullo in- B
telligentiores , consentire possent , si vellent : tantum ta-
men abest , ut omnes hunc consensum verbis factisve
testentur , ut plures dissentiant , fratreque mordere non
dubitent . Nihilominus tamen ideo non dirimitur societas ,
quia ipsa liberorum educatio hanc societatem requirit , præ-
sumiturque , liberos non nolle posse cum parentibus in so-
cieta vivere , sine qua ipsi nec conservari , nec com-
mode educari possent .

§. XVIII.

Aliquando contingit , ut non solum singuli homi-
nes , sed et totæ societas eumdem finem intendant , Aliæ
eademque media sibi ad adsequendum communem fi- porro
nem necessaria esse , intelligent . Quum ergo consen- simpli-
tias , aliæ
sus in communem finem , eademque media sit socie- compo-
tast (§. XIV.) consequens est , 49) ut non modos in- sitz ,
gulin , sed et integræ societas , in societatem coire pos- sint ,

sint, adeoque 50) societas sint vel **SIMPLICES**, quas homines singuli, vel **COMPOSITÆ**, quas societas simpliciores ineunt, quæ tunc tamquam socii considerantur. Quin 51) ex eadem ratione patet, societas etiam jam tum **compositas** coalescere posse in **majo-
res**, et maxime **compositas**, atque 52) ita fieri, ut societas quædam ex multis hominum non millibus sed myriadibus, consistant.*)

*) Illustrat hæc omnia experientia. Simplicissimæ societas sunt conjugum, parentum et liberorum, dominorum et servorum. Ex his societatibus omnibus, inter se consociatis, nascitur societas composita major, quam vocamus **FAMILIAM**. Ex multis familis consociatis **PAGI**, **VICI**, **URBES**; ex pluribus pagis, vicis, urbibus integræ **CIVITATES** vel **RESPUBLICÆ**; ex pluribus rebus publicis **SYSTEMATA CIVITATUM** vel **res publicæ Achaicæ** existunt. Vid. Cicer. *de offic. I.* 17. Nimirum si minores simplicioresque societas non sufficiunt fini adsequendo, ex plurium consociatione majores et magis compositas nasci, necesse est. Hinc bene observat Justinus *Hist. I.* initio *intra suam cuique patriam regna finita esse*, idemque testantur exempla Chananæorum, Phœnicum, Græcorum, Gallorum, Germanorum, Britannorum, quorum provincias olim in plurima regna, pluresque civitates, scissas fuisse, ex *Gen. XIV. 1. Jos. XII. 7. Jud. I. 7. Strabone Georg. XVI. p. 519.* aliisque scriptoribus constat. Sed paullatim plures civitates, vi oppressæ, majorem cum aliis civitatem constituere coeperunt: alia imminente à viciniis periculo, födere junctæ in sistema aliquod rerum publicarum majus coaluerunt. Ita Amphictyonum concordia Medorum potentiam concussit, et Achajæ, res, alioquin satis exiguae, solo sociorum consensu valuerunt. Vid. Jo. Henr. Boeler. *de concilio Amphictyonum.*

§. XIX.

Denique qui in unum finem eademque media consentiunt, vel æquales sunt, vel inæquales. 53) Illi
nique tamquam pares, media, ad communem finem adse-
æquales, quendam necessaria, communi consensu inveniunt,
alia inæ- adeoque 54) inde nascitur societas **ÆQUALIS**. In his
quales. 55) uni pluribusve id negotii datur, ut de fine me-
diis-

diisque, ad finem adsequendum necessariis, soli dis-
piciant, et tunc 56) ea societas est **INÆQUALIS**, quam
et **RECTORIAM** vocant. Res ipsa autem et ingenii hu-
mani indoles unumquemque convincet, 57) quo ma-
jor est societas, eo minus fieri posse, ut tanta socio-
rum multitudo media necessaria communi consensu et
sufragio inveniat, adeoque, 58) quo major est so-
cietas, eo magis eam esse debere rectioriam ac inæqua-
lem.*)

*) Hinc experientia docet, quo majora sunt imperia, eo minus juxta illa consistere libertatem, et, gliscente ni-
mis imperio, prolatisque civitatis finibus, sæpe ipsam ne-
cessitatem subigere homines, libertatis alioquin amantis-
simos, ut adductius regi se patientur. In magna enim,
at libera et æquali societate, quia pars major melio-
rem vincit, non possunt non sæpe prava consilia capi;
fieri etiam vix potest, ut non procax libertas civitatem
misceat, sociisque in plures factiones distrahantur. Tunc ve-
ro discordantis patriæ plurunque non aliud remedium est, quam
ut ab uno regatur, cœu de republica Romana, jam ab Au-
gusto occupata, judicabant prudentiores apud Tacit. *Annal.*
I. 9.

§. XX.

Ceterum cujuscumque generis sit societas, ex ipsa definitione patet, eam ad adsequendum eundem finem, eademque adhibenda media, esse comparatam. (§. **XIV.**) Quum vero consentire in eundem finem, ea- demque media non possint, nisi qui idem volunt, nec idem velle possint, nisi qui finem bonum, mediaque fini commodata esse, intelligunt: (*Lib. I. §. XXXII.* 8.) consequens est, 59) ut singularum societatum concipienda sit una voluntas, unusque intellectus, adeoque 60) singulæ veluti unam personam, quam ad differentiam suppositorum physicorum **moralem** voca-
mus, constituant. *)

*) Sic Cicero *de Offic. I. 17.* observat, per omnem amicitiam, adeoque et societatem, ex pluribus fieri unum, idque ideo, quod, omnes unum et idem sentiant. Add. *Catilin. IV. 7.* At luculentissime Apulejus *de habit. doctr. Plat. Lib. II. p. 25.* **Civitatem esse**, ait, **conjunctionem inter se hominum plu-**
ri-

riorum, in quibus sint regentes alii, alii deteriores, conjuncti inter se concordia, atque inde sibi opem atque auxilium defrentes, iisdem legibus, rectis tamen officia sua temperantes, unamque civitatem iisdem moribus illam futuram, et EADEM VELLE atque EADEM NOLLE incolarum mentes adsueverunt. Ceterum naturam personæ moralis disces ex Seneca Epist. CII. itemque ex l. 30. D. de usurpat. et usucap.

§. XXI.

Si vero unaquæque civitas veluti unam personam Ergo ea- constituit: (§. XX. 60.) consequens est, 61) ut et iisdem so- dem legibus, ac homines singuli, vel personæ physi- cæ, regantur, *) adeoque 62. officia omnia, quæ jus obliga- tions quoque, tum majoribus, tum minoribus, religiose sint sunt, ac observanda. 63) Ut contra, quæ personis singulis com- singulo- petunt, jura etiam societatibus competant, et socii res rum ho- juraque, quæ ad societatem pertinent, communia ha- minum. beant; immo 64) et affectiones personarum et cor- porum non incommodè tribuantur societatibus, adeoque 65) illæ eleganti satis metaphora et VIVERE, et ÆGROTARE, immo et MORI et INTERIRE dicantur. Vid. Koehler. Spec. jur. gent. I. §. XX. sequ.

*) Hoc ipso confirmatur, quod jam supra ostendimus, JUS GENTIUM nihil aliud esse, quam ipsum jus naturæ vi- tæ hominæ sociali, negotiisque societatum et integrarum gentium applicatum. (Lib. I. §. XXI. 44.) Et recte jus gentium jus naturale societatum vocat laudatus Koehler. ibid §. XXXIV. Ex quo simul patet, quam male ii subducant rationes, qui societas majores, veluti imperia et resp. ab obligatione juris naturalis veluti absolvunt, omniaque justa putant imperantibus, quæ illis vel reip. con- ducent. Unde merito execrandum illud Cæsaris apud Ci- ceronem de offic. III. 21.

Si violandum est jus, regnandi gratia
Violandum est, aliis rebus pietatem colas.

Plura de pestilentissimo hoc pseudopoliticorum principio dixit Hert. Polit. paed. §. XIII. p. 22. sequ.

§. XXII.

§. XXII.

Ex eodem principio merito colligimus, 65) unum- quemque socium obligatum esse ad actiones suas com- muni societatis fini attemperandas, adeoque 66) illum injuriam facere sociis, qui ex eorum incommodo fructum capit, vel 67) aliquid agit, quod fini societatis ratione adversatur, vel 68) reliquos socios lædit, ac proinde nec injuriam illi fieri, si et ad resarcendum damnum, et 69) ad officia socii in posterum accuratius cietatis observanda, malo quodam passionis, quod poenam vo- cant, adigatur. (Lib. I. §. CCXI. 120.) Denique 70) non posse vitio verti socio si vel socium, tam male conciliatum, à se segreget, vel 71) ipse excedat societate, in qua nec finis communis, nec mediorum, ad hunc finem necessariorum, ratio habetur.

§. XXIII.

Denique ex eodem principio patet, 72) societatem quidem NEMINEM LÆDERE, et 73) SUUM CUIQUE TRI- BUERE; non tamen 74) alterius privati, vel alterius Ratione societatis, utilitatem suæ anteponere debere. Quum alicui o- seminum quælibet societas unam personam moralem consti- tituat, (§. XX. 60.) eique idem jus, quod singulis personis physicis competit, (§. XXI. 63.) nulla autem persona phisica alteram magis, quam seipsam amare, (Lib. I. §. XCIV. 65.) vel ei officia humanitatis, quæ sibi, vel amicis, noxia futura sint, præstare tene- tur: (Lib. I. §. CCXVIII. 13.) etiam societas alteri hu- jusmodi officia cum detimento suo præstare, vel utilitatem alienam propriæ anteponere, non tenetur. *)

*) Ita inhumanos non dixeris unius societatis mercatoræ contribules, si alteri societati, vel privato, monopolium con-

Ad §. 23. in scholio.

Monopolium concedere nolint. Sed hoc versari debet in his quæ non tantum utilitatem adferant civitati, sed quæ in necessitatem incidere solent uti alias infra-

cedere nolint. Id enim cum manifesto totius societatis suæ detrimento esset conjunctum. Nec quisquam justum piumque bellum gessisse dixerit Cimbros, Teutones, Helvetios, qui novas quæsiti sedes, quasi jure quodam suo postulabant, ut Romani illis loco cederent, certosque terræ tractus, quos ipsi occuparent, adsignarent. Id enim sine maximo propriæ reip. detrimento illis concedere non poterant Romani. *Quas enim terras daret populus, agrariis legibus intra se dimicaturus?* inquit Florus III. 3. Et Tencteris atque Usipetibus, similia potentibus, recte respondit Cæsar: *Nulos in Galia vacare agros, qui dari tanta præserit multitudini sine injuria possint.* Cæsar de bello Gall. IV. 8.

§. XXIV.

Similiter demonstrari potest, 75) in compositis societatibus minorum utilitatem majorum fini non repugnare, immo eamdem cedere debere utilitati majorum. Ratione societas Quia enim minores societas tunc considerantur tamquam singuli socii, (§. XVII. 50.) socii vero singuli jorum, in unum eundemque finem communem eademque media consentire, (§. XIV.) nec propriam utilitatem fini communi societatis anteponere tenentur: (§. XXII. 66.) etiam minores societas, quæ in majorem, magisque compositam societatem coaluerunt, nihil, quod majori illi societati manifesto refragatur, agere salva justitia, possunt. *)

*) Sic familiæ non parum prodesset immunitas à tributis et muneribus quibuscumque personalibus. At quia hæc utilitas societatis simplicioris cum detrimento majoris, putata reipublicæ, esset conjuncta: nemo hujus rectores dixerit injuriam facere familiæ, si immunitatem flagitanti repulsam det: quum contra reprehensionem prudentum procul dubio incurvant principes et magistratus, qui singularis hominibus familiis consulturi, nervos reip. inciderent.

fra §. 171. utilitatem intelligit. Nam monopolium solius utilitatis causa agere, caritati proximi absonum videatur, contra si societatis contribules iisdem mercibus indigeant, quia tunc exteris illas concedere non tenentur. Almici. 2. 1. 15. sibi tñ metatissimam ni sup bea

cere non dubitant. Hinc quum Nero dubitaret, an cuncta vectigalia omitti juberet, idque pulcherrimum donum generi mortalium daret: *impetum ejus attinuere senatores, DISSOLUTIONEM IMPERII dicendo, si fructus, quibus res publica sustineretur, diminuerentur.* Tacit. Annal. XIII. 50.

§. XXV.

Postremo quum in societatibus sociorum omnium officia ex ipso cujusque societatis fine æstimanda sint, De officiis (§. XV. 43.) satis patet, 76) esse hanc veluti omniis omnium legum, quibus societas continentur, summam: ciorum AD OMNIA EA AGENDA OBSTRICTOS ESSE SOCIOS, SINE AXIOMA QUIBUS FINIS, QUEM SOCIETAS INTENDIT, OBTINERI TA GENERALIA. NEQUEAT: contra 77) EA OMNIA, QUÆ FINI SOCIE TATIS ADVERSENTUR, OMITTENDA ESSE: adeoque 78) recte dici, societatis cujusque salutem supremam sociorum legem esse debere.

C A P U T. II.
De Officiis in societate conjugali observandis.

§. XXVI.

Velle Deum, ut genus humanum propagetur, eo- rumque numerus, qui quotidie debitum naturæ reddunt, nova prole suppleatur, *) vel inde patet, Conjun- quod alias finis, quem ille in producendo genere hu- gium est societas licita et manu intendit, non obtineretur. (Lib. I. §. LXXVII. 31.) qui ergo illum finem ob oculos habent, finem bonum intendunt, simulque media, per quæ ille fi- nis obtineri potest, adhibere tenentur. Quum vero ob- tineri finis ille non possit, nisi masculus et femina in concubitu consentiant: consequens est, 1) ut con- jugium sit societas, (§. XIV.) eaque, 2) quia ad finem bonum et Deo gratum comparata est, licita et honesta, (§. XV. 41.) et, 3) quia ex paucissimis hominibus, diversi sexus constat, simplicissima dicenda sit. (§. XVIII. 50.)

Re

*) Hinc